

(IP-2022-10)

IZ RATA U MIR: HRVATSKI BRANITELJI U TRANZICIJI

From War to Peace: Croatian War Veterans in Transition

CRO VETERANS

Ispitanik: J. K. (pripadnik 126. brigade HV, 40. inženjerijske bojne i 33. inženjerijske brigade HV)

Vrijeme intervjuja: 2. travnja 2025.

Mjesto intervjuja: Zagreb, HVIDRA Dubrava

Intervju vodio: Tomislav Šulj

Trajanje intervjuja: 2 sata i 11 minuta

Transkript: Tomislav Šelendić

Napomena: Kazivač boluje od Parkinsonove bolesti zbog čega je transkribiranje bilo otežano.

Evo, 2. je travnja 2025. Pričam s J. K.-em, čovjekom koji je, u poslijeratnoj tranziciji prošao i prolazi kalvariju. Prije samog intervjuja dogovorili smo da će neke odgovore na pitanja vezana uz rat Jozo proslijediti u pisanom obliku. To smo dogovorili zbog njegovog teškog fizičkog i motoričkog stanja. Stoga ćemo više govoriti o samom kraju rata i poslijeratnim problemima. Krenimo...Kako i zašto ste okončali vojnu karijeru i što ste osjećali zbog okončanja vojne službe?

Kad je završio rat nastavio sam raditi i onda sam prešao u pričuvnu postrojbu 40. inženjerijsku bojnu. Radili smo put za Visovac. Odatle sam prešao u 33. inženjerijsku brigadu, u Zagreb. Tu sam radio dvije godine. U te dvije godine već se skupilo dosta toga

lošeg zbog tih posljedica iz rata i u poraću i onda je došlo do potpunog raspada, do puknuća i nisam više bio sposoban za normalno djelovanje. Završio sam u jako teškom psihičkom stanju. Doktorica me je pokušala spasiti. Poslala me je na preglede psihijatra no to je bilo beskorisno. Ja sam zapravo odbio pregled kod psihijatra jer smatrao sam da mi je to bilo potpuno strano stanje.

Znači, vi ste već pred kraj rata ili u samom prvom poraću počeli osjećati psihičke posljedice rata?

Počeo sam ih osjećati čak i u samim počecima mog vojnog puta u pješadiji. Nisam znao što se događa sa mnom, s mojim tijelom. Ja kad bih se vratio s ratišta moje čitavo tijelo bilo je u stresu i premoreno. Kada je poginuo prvi čovjek u mojoj satniji, meni je bilo strahovito teško. Ja sam bio vrlo potresen. Problem je bio moj boravak u kući, spavanje. Kad bih došao u svoju sobu, to bi bilo koma. Nakon toga, kroz dan – dva, ja bih dolazio kući totalno napit, do „ibera“...(pokazuje da je bio pod najvećom razinom stresa zbog čega je posezao za alkoholom)...

Znači, vas je već to prvo traumatično iskustvo dosta emocionalno uzdrimalo?

Da. Ja kad sam bio na terenu, na čuki, to je bilo dobro. Ali kada bih došao kući, tada je bila strava. Ugasio bih svjetla i ja sam u mislima bio na ratištu. Tada sam puno pio alkohola. Pio sam najmanje litru konjaka dnevno.

A jeste li se kome žalili zbog toga u vrijeme rata?

Nikome. Samo bih sjedio i razmišljao o tome.

A jeste li se imali uopće kome žaliti?

Nisam. Kome? Imao si svoju čuku, imao si tamo pet svojih suboraca, istih kao i ti, i to je bilo dobro. Došli bi kući i to bi bilo to...

A jeste li možda pričali s njima, sa suborcima o tome?

Ne. Ne.

A s nekim iz obitelji?

Ne. Ne. Sve sam držao u sebi...Onda je, Bogu hvala, došla korizma i tada sam prekinuo taj problem s alkoholom.

To sad govorite o razdoblju nakon rata?

Ne. To je bilo još za vrijeme rata. Time sam se riješio alkohola...(nejasno izgovara o količinama alkohola koje su pili na terenu i na odmoru)...

Vjerojatno ste shvaćali da vam se nešto loše događa. Jeste li se zbog toga pokušali izvući iz vojske ili možda niste ni shvaćali što se točno događa?

Kako sam pio puno alkohola ja nisam razmišljao o tome. Pio sam i to mi je pomagalo. Poslije te korizme, onda je došao i neki mirovni sporazum tijekom kojeg je vojska raspustila pričuvu. To je bio dolazak UNPROFOR-a, razgraničenje, i tako dalje, i slali su nas u pričuvu. Ja sam se u 4. mjesecu skinuo da bih se onda u 12. mjesecu ponovno prijavio i otišao s inženjerijom na Dinaru.

Znači, sami ste se prijavili za inženjeriju?

Da, da. Kad sam čuo da počinju oslobodilačke akcije, to srce nije moglo da se obuzda...(sa srećom se prisjeća)...To je bilo ono što smo mi željeli. Htjeli smo krenuti u akciju da oslobodimo okupirana područja.

Znači, vas je na neki način tjeralo domoljublje protiv vlastitih saznanja da vam boravak u vojsci i ratu štete?

Ja tada o tome nisam previše razmišljao. Kada sam se skinuo iz pješadije i kada sam se vratio kući imao sam teške noći i loše snove. To je bilo krvi, pravo klanje u snovima.

A jesu li se stvari malo smirile ili pasivizirale prelaskom u inženjeriju?

Pa zapravo ja kada bih bio u ratu, onda bih bio u normalnom stanju...Te traume, one su periodično nastale. Kad sam prešao u Zagreb, to su isto bili mjeseci groznih snova. Budio sam se u tim snovima u grobovima svoje obitelji. Sanjao sam mrtve. To je kao da sanjaš otvorenih očiju. To je bilo strašno! A o tome nisam nikome govorio.

A kome ste se onda i kada obratili za pomoć?

Ja kada sam obolio od profesionalne bolesti, tamo negdje 2014. moja kćer imala je negdje 4 godine...

Tu vas moram malo prekinuti. Rekli ste mi da su već 1997. godine u vojsci uočili da imate ozbiljnih problema.

Da, ta doktorica, ona me htjela poslati psihijatru. To je bilo 1999., a 1997. godine sam došao u 33. brigadu. To je otprilike dvije godine trajalo, a ja sam tada bio u totalnom rasulu. Ta žena vidjela je da mi treba pomoć, ali ja sam odbijao bilo kakav razgovor.

Aha, odbijali ste razgovor i mogućnost da vam pomognu. A jeste li vi bili svjesni da ste psihički uzdrmani?

Jesam, ali nisam nikome govorio o tome. Nisam govorio ni materi, ni čači, ni prijateljima, nikome!

A što, nadali ste se da će to možda proći?

Ništa se nisam nadao...(nemoćno širi rukama)...To je bio jedan težak, težak košmar. Tako da ja tu doktoricu nisam uopće slušao. Ja uopće nisam imao njezinu sliku. Ta žena, ona me molila kao majka, ostao mi je upamćen njezin glas, ona je molila: „Nemojte, izgubit ćete sve!“...(pokazuje kako ga je doktorica gotovo preklinjala da ne ode iz vojske)...No tu nije bilo pomoći, to je u meni nastao strahoviti lom.

Jeste li onda na osnovu njezine dijagnoze otišli u mirovinu?

Ne. Ja sam otišao kući. Dao sam otkaz i otišao sam kući. Kada više ne bih mogao trpjeti u sobi, otišao bih u šumu.

Dakle, dali ste otkaz u vojsci i vratili ste se u Trilj?

Da. A kada ne bih mogao izdržati u Trilju, onda bih otišao u šumu.

A što ste radili, čime ste se bavili?

Godinu i po dana bio sam bez posla. Onda sam se upoznao s radom udruge Cenacolo.¹ Ja sam tamo vidio sretne ljude. Meni je ljudska sreća na njihovim licima bilo nešto nepojmljivo...Moja župa sv. Ante na Ugljanima kod Trilja, ja sam tamo bio i kršten. Tamo su dobili fratarsku kuću, ima tamo kapelica Gospe od zdravlja. Ja tamo nisam išao jer bilo me stid i sram da ja tamo idem sam. Naš svijet dolje je drugačiji, rekli bi da sam poludio...Ja sam sa svojom babom došao tamo, a kad smo došli meni je baba rekla: „Moj sinko, ti su tu bio

¹ Zajednica Cenacolo katolička je laička zajednica za izlječenje mladih od ovisnosti. Mladi u Cenacolu (u kućama zajednice) provode intenzivan zajednički život, ispunjen radom i molitvom. Trenutno djeluje 71 bratovština u 20 država svijeta. U Hrvatskoj djeluje sedam muških i jedna ženska zajednica.

kršten.“ Tada mi je bilo puno lakše. Shvatio sam da mi je Bog pokazao da nisam sam...(emotivno se prisjeća te zgrade)...

A što vas je potaknulo da odete do te zajednice?

Pet dana prije pucanja svih filmova ja sam bio na terenu u Sinju. Tamo su dolazili dečki iz zajednice jer su čuli da tamo ima zemlje, a svuda po tom terenu je samo kamenje. Došli su tražiti pomoć da dobiju štogod zemlje. Mi smo kopali, vozili kiperom, a tko će otići s njima nego ja, pošto sam ja znao gdje se to nalazi. Došli smo tamo, rekli smo: „Evo, istovarit ćemo kamion i idemo dalje.“ Međutim, ti dečki su nas pozvali...(nejasno izgovara kraj rečenice)...To je bio moj prvi susret s njima. To je bilo 1999. godine, točno pet dana prije pucanja svih filmova.

Kad kažete da su vam puknuli svi filmovi, što to zapravo znači?

Puknuli su svi ti nagomilani stresovi. To vam je kao da lijevate tekućinu u čašu i kad dođe do vrha počne se prelijevati...Zapovjednik moje brigade bio je tada pukovnik Čikara. On je bio dolje u Trilju, i mi bi se vidjeli. Radili smo na Kamešnici jedan put. Njemu sam ukratko rekao što se događa, što radim, i ja tada više nisam mogao govoriti. Pitao je: „Šta ima?“ Ja sam rekao kratko: „Ništa“, i produžio sam dalje bez razgovora. Nisam htio više ni govoriti, ni komunicirati, ni ništa. To je jednostavno bio u meni krš i lom. Završili smo taj teren, vratili smo se nazad u Zagreb. Došao sam, uzeo sve svoje papire i otišao. Taj dan molila me ta doktorica: „Molim vas, nemojte ići!“ No to nije bilo moguće...(teško mu je prisjećati se bez emocija)...Potom sam godinu i po dana bio bez posla i to je bila strava. To je bilo strašno! Bio sam sam u sobi, bez novaca. Prijatelji su rekli: „Ma, ajde, mi ćemo platiti“ no ni to nije bilo moguće. To je stvar ponosa...(ne može suzdržati provalu emocija)...

Morao bih prekinuti, ne mogu vas izlagati ovome ako vam je to toliko stresno...

Ma sve je meni to stresno! To je moja borba. To traje, to je skoro moj cijeli poslijeratni put, prožet stresom. Pa ja sam knjigu pisao plačući! Tri godine pisao sam knjigu plačući. Spavao sam po noći možda dva sata, sve me je to potresalo. Evo, sad sam nekako došao malo k sebi. Bio sam na dvije duhovne obnove, to mi je puno pomoglo...Ja to nisam nikome govorio, međutim kada sam napisao svoju prvu knjigu, nju je pročitao moj kum i prijatelj...(pokazuje knjigu „Bitka za život“)...On mi je rekao: „Moj kume, pa ja nisam ništa znao o ovome. Normalno da nije znao kada nisam nikome o tome govorio. Nikome; ni roditeljima, ni bratu, ni sestri, nikome. Živio sam kao zid...(teško mu je govoriti)...

U tih godinu i po dana samoće...

Ma to je bio samo jedan dio samoće! I u ratu je samoća, i u poraću je samoća...

Zanima me kako je u tom razdoblju obitelj reagirala? Oni su zasigurno morali primjećivati.

Oni su pokušavali pomoći no ja sam njih samo otresao. „Pustite me na miru. Imam ja svoj mir“, govorio sam. Imam jedan tekst u kojem sam baš to opisao, odlazak u tišinu, u kojem opisujem dokad i koliko možeš izdržati...(nejasno izgovara)...Tada se o takvima poput mene govorilo da su poludjeli, no mi nismo bili ludi. Mi smo bili jednim dijelom nepovratno oštećeni i trebala nam je pomoć.

U vašem slučaju rekao bih da je taj dio čak i uništen.

Teško je sad reći kako to treba točno definirati. No jedno je sigurno. Nama je bila potrebna pomoć...

Pardon, da se samo malo vratimo na to razdoblje. Otišli ste u Cenacolo. Jesu li vam tamo što pomogli?

Nisam, ja nisam pristupio Cenacolu...(nejasno izgovara rečenicu)...No ja sam u tih tjedan-dva dana tamo sreo dobre ljude, bio sam s njima i udahnuo malo pozitivne. To mi je pomoglo, držalo me u tim kritičnim trenucima.

Jeste li se prije konačnog dolaska u Zagreb okrenuli duhovnosti, traženja pomoći u vjeri?

Ne. Ne. To je došlo kasnije, puno, puno kasnije. To je došlo tek kada sam preselio u Zagreb...Ja sam uvijek bio vjernik, od rođenja, imam sve papire, ali nije to bila čvrsta vjera.

O čemu onda razmišlja čovjek kada je tako psihički oštećen i kada je sam u sobi godinu i pol dana?

O ničemu. Ti živiš kao biljka...Došla je sestra koja živi tu u Zagrebu. Ona je bila uporna, pokušavala je, ona me nagovarala. No ja nisam uopće s njom razgovarao. Ona me je pokušavala izvući iz sobe, ali bilo je to bezuspješno...(s tugom se prisjeća)...

Pa kojim ste se onda čudom trgnuli i natrag preselili u Zagreb?

Pa evo, Bog je pomogao. To čudo bilo je kompjutor. U tim najtežim trenucima, kada sam odlazio iz Zagreba, upoznao sam, vidio sam kompjutor, koji je bio u Zapovjedništvu. U početku taj kompjutor mi je bio jako zanimljiv iz jednog banalnog razloga – zbog kladionice...(nejasno opisuje kako je računalo prestao koristiti samo za potrebe klađenja)...I preko tog kompjutora sam se oženio...(nejasno završava rečenicu)...

Aha, vratili ste zbog toga u Zagreb?

Da, upoznali smo se preko kompjutora. Ponavljam, taj kompjutor ja sam ponio sa sobom kada sam izlazio iz vojske. Kaže mi moja mater: „Kojeg đavla si to donija?!“ Ja joj kažem: „To mi je motika.“...(smijemo se)...Eto, tako je ispalo.

Jeste li preko te „motike“ osobi s kojom ste se zbližili govorili o svojim problemima? Jeste li ju upoznali s činjenicom da ste u problemu?

Pa, malo...(prisjeća se)...Poslije sam joj o tome govorio...(nejasno opisuje svoj dolazak u Zagreb)...To je bilo pozitivno razdoblje, a ujedno je to bio i moj spas. Jer, kad si sam onda si u opasnosti. Uglavnom svi oni koji su digli ruke na sebe učinili su to kada su bili sami. Sami bi razmišljali o ratu i odlučili bi se na taj čin...(nejasno izgovara)...Zato ja kažem da je mene spasio Bog, da me je zaposlio u svojoj firmi. Recimo, sam taj posjet komuni, mjestu gdje sam bio kršten, to je bilo pet dana prije nego sam bio puknuo, to je bila Njegova poruka: „Nisi sam! Ja sam s tobom. Ne boj se!“ To je jednostavno bio signal, pozdrav i poruka od Boga da se ne bojim.

Sad kad ste već spomenuli suicide, jeste li u tih godinu i pol dana imali crne misli?

Bilo je, bilo je...(nejasno izgovara)...Podsjećam na onu pjesmu od Thompsona: „Neću izdati ja Boga nikada“...(jako teško mu je o tome govoriti)...²

Dobro, kada ste se preselili konačno u Zagreb?...(zbog teškog učinka prethodnog pitanja promijenio sam temu)...

Pa ja sam prvo, nakon godinu i pol dana samoće, prvo sam se zaposlio u škveru, u Splitu. Taj posao uopće zapravo i nije toliko težak, koliko je bilo teško psihički se nositi s novom situacijom.

² Riječ je o pjesmi Marka Perkovića – Thompsona, objavljenoj na albumu „E, moj narode“ (2002.). To je pjesma duhovne tematike, posvećena hrvatskim braniteljima kako ne bi dizali ruku na sebe i suicidom okončavali svoje živote.

A što vas je motiviralo da konačno izađete iz izolacije, da odete raditi u škver?

Znači, ja sam tražio posao. U to vrijeme teško je bilo naći posao, no ja sam našao posao i tako sam opet došao među ljude. Dok nisam imao posla, bio sam – sam...(rezignirano se prisjeća)...Našao sam posao u škveru i radio to neke dvije godine...(nejasno izgovara)...Tada sam našao novi posao i otišao raditi u Lamjanu, kod Zadra.³ Na remont...(prekid snimanja zbog tehničkih problema. Kazivač prekid koristi za uzimanje lijekova)...⁴

Evo, nastavljamo razgovor koji je kratko bio prekinut zbog prestanka rada baterije. Dakle, otišli ste na Lamjanu, kod Zadra?

Da, to je bilo tri mjeseca posla koji je bio naj-najgori u životu. To je psihološki bilo strašno! Kad smo došli, 15 dana nismo ništa radili. Vidjelo se odmah da nešto nije u redu. Bile su to smjene po 12 sati dnevno, radilo se po danu, radilo se po noći. Svašta su nam obećali, dnevnice po 45 kuna, topli obrok. Međutim, to je bilo sve...(nejasno izgovara)...jer nestalo je 15 miliona eura. Negdje iza Božića, to je bilo već treći mjesec da smo radili, a mi smo dobili plaću za prvi mjesec. Tu su nas ponovno pokušali prevariti, dali su nam samo pola plaće. Potom smo za drugi mjesec rada otišli s pola plaće na Badnji dan, da bi se vratili na posao 2. siječnja. Ja sam otišao sam za Zagreb kod cure, kod moje današnje supruge. Došavši u Zagreb, saznao sam da smo svi dobili otkaz, da je sve propalo. Pričalo se da je nestalo 15 miliona eura, da je netko pokrao 15 miliona eura. Ne samo što sam ostao bez novca, nego su ta tri mjeseca bila strava, psihološki. To je bilo strava i tada sam ja konačno došao u Zagreb...

Koje je to bilo godine?

To je bilo 2009. godine...(prisjeća se)...To je bilo na Božić 2009. godine. Ja i supruga, mi smo planirali živjeti u Zagrebu. Ostvarili smo vezu preko kompjutera...(nejasno izgovara više dijelova rečenice)...Preselili smo se u Zagreb. S tim da ni tu nisam imao posla, a to je isto bila trauma...

Da, to su vremena kad je bilo jako teško naći posao.

Da, 2008. je buknuła ona svjetska kriza, a na Hrvatsku se prelila skroz 2009. i to je bila strava. Tada sam dobio kćer, malu Ivu. No ti ne vidiš uopće na obzoru nikakvu, nikakvu mogućnost za zaposlenje.

³ Riječ je o remontnom brodogradilištu Nauta Lamjana, smještenom na otoku Ugljanu, kod Zadra.

⁴ Nažalost, zbog prazne baterije oko 23. minute razgovora prekinuto je snimanje video-kamerom stoga je dio transkribiran na osnovu zvučnog zapisa iz diktafona, koji je lošije kvalitete.

Samo da konkretiziram. Vi ste, dakle, stanovali kod roditelja svoje sadašnje supruge?

Da.

Dakle, stanovali ste kod njih, dobili ste kćer i bili ste ljudi zbog toga što ne možete dobiti posao?

Da. Osjećao sam se kao da sam došao na mjesec. Nikoga nisam poznavao osim supruge. Nisam imao posao. Skupljao sam boce da preživim i tražio sam posao. No traženje posla bilo je neuspješno. Posla nije bilo ni za lijek.

Ako nije previše privatno pitanje, zanima me kako vas je njezina obitelj prihvatila?

Nažalost, njezina majka je već bila jako bolesna i preminula je. Otac je živio, imao je kuću u Križevcima. Mi smo živjeli ovdje u njihovom stanu. Supruga i ja u jednoj sobi, a od supruge brat u drugoj sobi...(razočarano se prisjeća teških okolnosti)...Mi smo tako živjeli u toj jednoj sobi, ali nadali smo se, ipak je postojala neka nada. Računali smo na to da smo živi i zdravi, da ćemo uspjeti. Moji su išli raditi u Njemačku, u Kiel i Hamburg, u Poljsku, u Englesku pa sam ja živio u nadi da ako ništa drugo, da ću barem otići raditi van. Međutim, to je bila kriza u cijelom svijetu i nisu me mogli povući, nije više ni tamo bilo posla. Te dvije godine bilo je vrlo, vrlo teško. To je bio život: digni se, lutaj, skupljaj boce. Tu sam doživio i jednu strašnu traumu kada sam kupio boce u dvorištu jedne škole, kada me napala jedna čistačica i prijetila je da će zvati policiju. Mislim, čemu to, radi čega?!...(ogorčeno se prisjeća)...To je bilo strašno, to je bilo nevjerojatno, ali to je bio moj život.

Jel' supruga barem bila zaposlena?

Ne. Ona je dobila otkaz. Raspala joj se firma. Ona je bila na porodiljnom dopustu, a nakon toga je jednostavno dobila otkaz.

Moram postaviti ovo pitanje. Oboje bez posla, bez primanja, pa kako ste preživljavali?!

Jadno!...(jako mu je teško o tome govoriti)...Pomagali su moji roditelji, koliko su mogli, ali ne možeš ti očekivati da će te netko hraniti...(potresen, nejasno izgovara dijelove rečenice)...Ali nisam ja njima puno toga ni govorio. Eto, išao sam tu blizu, u „Kaufland“, u 10 sati navečer, kada se zatvara da tamo pronađem nešto...(jako mu je teško o tome govoriti)...

Skupljali ste otpatke od hrane?

Da...(jedva izgovara od stresa)...Najgore je bilo što mi nigdje nismo vidjeli neko svjetlo. Čitavi svijet je bio u problemu. Nitko se nije moga suočiti s time, da bi se takvo što moglo uopće dogoditi...No, eto, uspio sam to prebroditi. Zaposlio sam se u firmi kao vozač viljuškara. To je firma „Kolnoa vrata“, to je na Jankomiru, skroz na drugoj strani grada. To je bio posao na koji se dolazi i odlazi s jednog na drugi kraj grada.

A jeste li već tada osjećali fizičke probleme? Govorimo o otprilike 2010. godini?

Da. To je tako negdje bilo, oko 2010. godine kada sam osjetio prve simptome. Ja uopće nisam znao što je Parkinsonova bolest. Prvi mi je simptom bio da sam počeo mucati. Kolega na poslu mi govori: „Koji ti je đava? Jesi ti poludio? Što mucaš?“ Ta Parkinsonova bolest, ona udara na govor, to je bio prvi simptom. S tim sam se nosio, ali nisam shvatio ozbiljno. Govorio sam: „Pa šta ako mucam, mogu s tim živjeti.“ Naravno, šalu na stranu. Potom sam osjetio u jednom trenutku trzaje kroz desnu ruku. Prvo je bio trzaj u trenutku, pa sam za mjesec dana osjetio dva trzaja.

To se mišići grče?

Ne, ne. To je kao da te struja udari. Kad su za mjesec dana došla ta dva trzaja, tu sam već bio siguran da nešto nije dobro. Onda kad je mozak počeo čudno reagirati, znao sam da se nešto događa. Znao sam da nešto ne valja. Ulio sam jedanput dizel u benzin gorivo. Pa sam jedanput ispred direktora udario viljuškarom u vrata, samo se diglo gore. On gleda, pita me: „Šta ti je?!“ Rekoh: „Ne znam.“ I onda je sve kulminiralo kada se ruka počela tresti, kada je počela skakati...(pokazuje desnu ruku kako mu nekontrolirano radi)...Kad sam se malo smirio, došao sam kući s posla. Ženi nisam ništa govorio. Bio sam u strašnom unutarnjem problemu, razmišljao sam što donosi sutra, budućnost, hoću li moći ići na posao ili neću. Ja nisam imao pojma da je to profesionalna bolest. Odlučio sam potražiti pomoć jer vidio sam da nije dobro, a zdravlje je zdravlje. Naručio sam se za pregled...Tada sam otišao u bolnicu, to je bilo 11. 12., a izašao sam 31. 12. s dijagnozom. Vratio sam se kući s dijagnozom i otvorenim bolovanjem. Nisam znao što bih sa sobom, što će biti. Došao sam doma, tišina...(teško mu je prisjećati se tog razdoblja)...Bio sam fizički zdrav, a što sad?

Koja je to godina, oprostite?

To je 2014., sami kraj godine. I što sad? Muk! Nema razgovora, nema ništa...(teško mu je prisjećati se)...I opet se javio Bog. I opet je rekao: „Nisi sam!“ Pomogao je moj drug Ilija, on je dvije godine stariji od mene...(potpuno nejasno opisuje osobu)...Zajedno smo radili u

„Kolnoi“. On je u firmi skupljao za mene pomoć. Ja sam mislio da ako skupe 500 kuna, da je to super, to je nešto, barem u ono vrijeme. A meni je moj Ilija skupio 25.000 kuna...Tu zapravo nije uopće nije bila toliko stvar u novcu, koliko ta Božja poruka: „Ne boj se! Nisi sam.“ Mislim, to je onda uistinu bio veliki novac, ali, ponavljam taj sav novac je manje bitan koliko taj signal: „Ne boj se! Nisi sam. Nisi sam. Ima ljudi, pomoći će ti.“ No stvari su se počele pogoršavati uskoro...(nejasno priča)...Morao sam otići na Hitnu pomoć na Rebru, Pozvonio sam, žena koja radi na Hitnoj otvorila je i kaže: „Šta si došao, di si bio dosad?!“...(oponaša kako mu se grubo obratila)...Ja sam se okrenuo i otišao sam kući. Onda mi je netko rekao da u svakoj bolnici ima medicinska sestra koja je određena za rad s braniteljima. Našao sam telefonski broj od medicinske sestre na Rebru, od Ivanke Babić. Ta žena pitala me: „Kako vam možemo pomoći?“ Onda sam joj počeo govoriti o svim tim mojim traumama. To je bila žena koja me otopila, koja je otopila taj led koji sam stvorio pri samoj pomisli na psihijatriju. Shvatio sam da ta psihijatrija nije toliko gadna već da može biti korisna. To je žena koja je itekako zaslužna za moj početak liječenja...Jedno vrijeme sam proveo na raznim kontrolama, a onda mi je rečeno da idem u Dnevnu bolnicu. Pitam se: „Što je to Dnevna bolnica?“, nisam znao. Tamo dolaze ljudi sa svojim problemima. Ja kad sam prvi puta zinuo, ja sam počeo plakati. Plakao sam toliko da nisam mogao prestati...

To razgovarate s doktorima?

To je kao grupna terapija. Dvadesetak je osoba, pacijenata u sobi i četiri su doktorice...

A pacijenti, oprostite što prekidam, to su sve branitelji ili je bilo i drugih s problemima?

Ne, ne. Ima i drugih...Ja sam se rasplakao i nisam se mogao zaustaviti barem pola sata. Ja sam se tek nakon nekih 15 dana terapije ustabilio, počeo sam govoriti o svemu. To je počelo pozitivno djelovati na mene. To su bile svakodnevne terapije, svaki dan od 8 ujutro do 2 sata popodne.

Vi ste tada još uvijek na tom, produženom bolovanju?

Da, to je bolovanje. Tražena je molba da se prizna Parkinsonova bolest. Pisao sam Ministarstvu molbu da napiše Požurnicu. To je jako sporo išlo. Sve je počelo 2014., a tek 2018. sam ja dobio pravo na mirovinu, znači prošlo je četiri godine. Ministarstvo je nekoliko puta slalo tu Požurnicu, neuspješno...(nejasno izgovara ostatak rečenice)...Onda mi je jedna psihologinja, psihijatrika rekla: „Ajde, kada ste već u takvom stanju i sa svim tim problemima, bilo bi dobro da napravite psiho-test.“

Nisam dobro shvatio. To vam je rekao netko na Ministarstvu ili u bolnici?

Ne, ne. To mi je rekla jedna od stručnjakinja koje su radile u Dnevnoj bolnici. Više je različitih stručnjaka radilo. Bila je jedna socijalna radnica, bila je psihologica. Ona je rekla da pošto nesumnjivo bolujem od PTSP-a, da bi trebali i to uključiti u procjenu za mirovinu. S tim, kada sam otišao na procjenu, bilo mi je smiješno. Mene je doktorica doslovno pitala: „Koliko si metaka izbjegao u ratu?“, ali i slična nebulozna pitanja. Primjerice, pitala me: „Koliko si puta bio u opasnosti?“ Pa bio sam svaki dan u opasnosti...(ogorčeno se prisjeća nerazumijevanja stručne osobe)...Nakon toga svega napokon su mi dali potvrdu da sam 60-70% tjelesno oštećen...(nejasno izgovara)...i dobio sam Opću nesposobnost za rad na osnovu Parkinsonove bolesti.

To onda znači da ste napokon dobili mirovinu?

Tako je. Dobio sam pravo na najnižu braniteljsku mirovinu...(nejasno izgovara)...

Oprostite, sad vas nisam ništa razumio.

Znači, branitelj može ostvariti pravo na najnižu braniteljsku mirovinu ako ima određeni broj dana provedenih u borbenom sektoru. Ja sam imao 600-700 dana, to nije bio problem. Problem je bila visina mirovine koja je tada iznosila 1600-1700 kuna i 50 lipa naknade po danu provedenom u borbenom sektoru. S tim da kad dobiješ pravo na opću nesposobnost, onaj 2. mirovinski stup kojeg smo uplaćivali, a ja sam dotad uplatio 70-80.000 kuna, onda novac iz tog 2. stupa ide u državni proračun.

Znači, ni od tog novca ništa...

Da...(smijeh)...

A jeste li u toj dugogodišnjoj borbi protiv sustava razmišljali da možda probate pomoć naći preko neke braniteljske udruge?

Ma, bilo je tu svašta. Kad sam pokušao doći u Ministarstvo branitelja, to je bilo neuspješno jer tada su Ministarstvom upravljali ovi „loši“ ljudi, na čelu sa pokojnim Fredom Matićem. Tada su mi otprilike rekli: „Ajde, ispunite ovdje ove formulare i, ajde kući.“ U to vrijeme počeo sam već i pisati pjesme...

Kada ste ih počeli pisati?

Počeo sam pisati još dok sam išao na terapije u Dnevnu bolnicu.

Aha. Jel' vam to netko preporučio, ili? Kako je došlo do toga?

Pa ja sam već dotad nešto malo počeo pisati. Jednom je došla jedna književnica u grupu, bila je s nama pet dana...(nejasno izgovara)...Ona je vidjela što se sve događa u meni i kaže ona; „Ja bih o vama napisala roman, knjigu.“ Ja sam se na to samo nasmijao. U to doba opet nisam noćima spavao i tako sam razmišljao: „Čekaj, što će ona pisati roman o meni!? Pa znam ja pisati, znam sve svoje probleme, idem ja sam pisati.“ Prvi moj tekst kojeg sam pisao to je bilo o mojoj uspomeni s ratišta, gdje sam opisao sjećanja na dan prije nego smo ušli u Drvar. Kad smo se to jutro digli za doručak, zapovjednik bojne, pokojni Ante...(nejasno izgovara prezime)...kaže: „Vas četvorica, ići ćete ukopati minobacače.“...(potpuno nejasno izgovara nekoliko rečenica o procesu priprema za bojevo djelovanje)...To je bilo iznad Bosanskog Grahova. To smo utovarili i sjeli smo u kamion Tatra i slušali smo vijesti, to je bilo u 10 i po navečer. Tada su bili oni mirovni pregovori u Americi i ministar Mate Granić izjavio je da rat traje još jedan dan, trebalo je još Drvar zauzeti. Onda smo negdje oko 11 i po pošli, vozili se kroz šumu i negdje na pol puta od mjesta gdje ćemo ukopati minobacače...(nejasno izgovara)...Došli smo gore, ukopali smo ih. Bio je potpuni mrak, ja sam zapeo za nešto i pao...(nejasno izgovara)...Negdje u 4 i po ure ujutro počela je akcija. Spuštamo se dolje, mrtvi umorni, toliko se toga nakupilo tog fizičkog i mehaničkog. Gledamo dolje i vidimo sliku nekih 5-6 tenkova kako napreduju. To onda napuca onaj adrenalin, čovječe, nje više bitno što smo umorni i pospani...(nejasno)...A prije toga sam, nažalost, napisao tekst nakon što su specijalci ubili jednog branitelja. Bilo mi je jako teško zato što se nitko iz medija i novinara koji su prenosili vijest zapitao je li se to ikako moglo drugačije riješiti. I smetalo me što su uslijedili toliki izrazi žaljenja od nadležnih tijela i osoba, a gdje su svi oni bili kada je taj branitelj bio gladan i žedan?! Sad im je žao, nakon što je tragično završio onako zgažen, a gdje su bili dotada?

A zbog okolnosti teške bolesti, zanima me jeste li počeli pisati tekstove olovkom ili na računalu?

Ništa od toga. Ja sam pisao i sad pišem na mobitelu. Tako je najjednostavnije.

A zašto ne na računalu?

Zato što pišem po noći. Ja se probudim po noći, a spavam u dnevnoj sobi veličine kutije šibica. U tako skućenim okolnostima, zbog ostalih ne želim im smetati nego jednostavno uzmem mobitel i pišem ono što mi dođe na um.

Tako je i danas?

Da, probudim se i tako radim. Nekako mi je najlakše na taj način pisati.

A jeste li probali možda s tabletom ili laptopom? To mi se čini nekako jednostavnije, kompaktnije, veće.

Ne. Ne jer sam naučio raditi s mobitelom. Mobitel je uvijek uz mene. Ovako, dok se ja polako i tiho ustanem, dok dođem do stola, može otići misao.

To onda pohranjujete u Word dokument? Ili kako?

Na skice u mail-pošti...(pričamo o nestabilnosti zapisivanja direktno u mail skice)...Jedanput mi se sve pobrisalo kada sam putovao u Trilj. No u konačnici, to je najsigurnije. Što god da se desi, da recimo struje nestane, ta skica ostaje.

Kada ste onda, 2018. ste počeli intenzivno pisati, nakon što ste otišli u mirovinu?

Ne. Počeo sam 2015., zapravo još 2014. se to počelo oblikovati kada sam dobio dijagnozu. Ali tamo negdje u 4. ili 5. mjesecu 2015. sam počeo pisati. Još prije toga sam počeo s tim...(nejasno izgovara)...i dođe mi na um jedan tekst kojeg sam nazvao: „Snovi, želje i ciljevi“...(nejasno izgovara kraj naslova)...To mi je sestra pomogla zapisivati. Taj tekst mi je prvi došao na pamet. Zapravo, to mi dođe kroz san, kad se probudim. Ja se probudim i imam tekst u glavi, samo ga treba staviti na papir. Ja to stavljam u život dok sam još u krevetu, zapisujem tako u mobitel, ugrubo. Tako sam i to napisao, ali naravno da to ipak nije bio pravi tekst, tek radna verzija, bez lekture. No došao sam s tim tekstom u svoju Dnevnu grupu, dignuo sam ruku i kažem: „Ja sam napisao jedan tekst, htio bih vam ga pročitati.“ Pročitao sam ga i poslije mi svi govore: „Ma ovo si napisao kao da si mene pitao!“ Jer svi mi u toj grupi imali smo slične probleme, samo različite varijacije sličnih problema. Zapravo, ja sam čak imao želju ići na fakultet, studirati za psihologa, ali naravno da to zbog svih problema nije bilo moguće...Tada sam govorio svojoj doktorici: „E da sam ja barem ranije znao što je psihijatrija.“ Koliko je to muke, patnje, traume, koliko toga svega izađe van iz čovjeka na liječenju. Da sam ja to sve znao, ma ja bih trčeci išao liječiti se. Nažalost, ja sam tada bio u totalnom rasulu. Nisam bio samo ja, bilo je više takvih u vojsci. U to vrijeme u 33. brigadi,

kada sam radio u Zagrebu, više je djelatnih vojnih osoba počinilo samoubojstvo, dva ili tri časnika i dočasnika. Ja sam tada bio po terenu, pa možda nisam toliko to uočavao, no znalo se. To je bila godina s najviše suicida hrvatskih branitelja. Kasnije, kada sam krenuo kontrolirati taj PTSP, rekao sam: „Jebote, dobro sam ja i prošao, dobro da sam se izvukao.“...(smijeh)...Mene je Bog čuvao, Bog me nije napustio. Prije toga ja nisam ništa znao ni o bolestima, kamoli da ću početi o tome pričati i pisati. No odjednom, to je samo poteklo iz mene kao rijeka. Ja sam pisao, pisao, pisao i onda mi je moja sestra rekla: „Ajde brate, kad već pišeš toliko, objavi nešto od toga. Napravi to zbog onih koji imaju problem kao i ti. Zbog njih napiši svoj put.“ To je bio tekst: „Nije bol sve što boli“ ili tako nešto. To je vidio predsjednik Kulturno umjetničkog društva Trilj, don Josip Dukić. Mi smo zapravo ista generacija, ali kako je išao u svećenike, ja ga nisam znao. On mi je rekao: „Piši, moli. Piši, moli. Kad napišeš, objavit ćemo knjigu.“ Rekao je da pošaljem tekstove koje napišem, no kad sam ja njemu poslao tekstove, to je bilo za tri knjige koliko sam toga napisao...(smijeh)...Ja sam iz noći u noć pisao. On mi je zapravo i raširio tu potrebu, ajmo tako reći, jer on je rekao: „Piši, zapiši sve što ti je na umu.“ Onda sam ja počeo pisati o djetinjstvu, o ratu, o poraću, o tom nesretnom PTSP-u, o vjeri koju sam očito doživio na jedan sasvim drugačiji način. Pisao sam čak i priče iz davnina, koje sam čuo kao mali od starijih ljudi, tako da sam ja svašta zapisao...

Što ste onda trebali napraviti selekciju tekstova za objavu te knjige?

Da. To je trebalo sve sažeti. Onda je na osnovu tih tekstova izašla i ova druga knjiga. Sve je to radio don Josip. On je radio selekciju, on je radio lekturu, i tako dalje. On je ušao duboko u te tekstove i shvatio je koliko sam ja prošao jada, čemera i trauma. To je on i rekao na promociji knjige, da mu je to bilo vrlo teško raditi. Te su tekstove čitali i ljudi sa sličnim problemima, koji su se liječili, no psihijatrica mi je rekla da je njima od tog čitanja još teže jer to su bili teški tekstovi, teško štivo...Recimo, na Dinari su nam poginula dva čovjeka za vrijeme operacije „Skok 1“ Jedan od njih bio je iz mog sela i iza njega su ostala mala djeca, tri mala tića, sami s mati. Mi iz postrojbe idemo do njega, poslije prvog terena, idemo obići obitelj. Doći u tu kuću, to je, to je...(ne nalazi riječi da opiše koliko je to bilo bolno iskustvo)...Mi smo ušli unutra. Supruga u jednoj ruci...(nejasno izgovara)..., u drugoj drži cigaretu, a u kutu su ta tri tića, skupili se. Nemaš tu što reći, napraviti. Onda je naš pokojni...(nejasno izgovara ime)...da bi dao malo energije, da bi razbio tu groznu atmosferu uzeo tog najmanjeg u krilo. Međutim, kada je on tog najmanjeg od godinu dana posjeo na koljeno, mali je mislio da mu je to čača, zbog uniforme. I čuješ kako govori: „Tata, tata.“...Čovječe, to je bio šok, to je paralo,

to je bila bol. Potom smo otišli...(nejasno izgovara)...Ta udovica, ona dugo godina nije mogla doći k sebi. Ja sam jednom dobio motiv, htio sam opisati taj grozan trenutak, ali mi je bio problem kako će obitelj na to reagirati. Nisam htio ponovno ih vratiti u tu bol sa tim svojim tekstovima. To je vrlo teško. Rekao mi je don Dukić: „Ako ti imaš želju, onda piši.“ Onda sam ja zvao Mladena, pitao ga što misli. On je rekao: „Ako imaš potrebu, onda piši!“ Taj tekst potom sam objavio na Facebooku i taj je tekst bio valjda barem 1000 puta podijeljen. Naravno, nisam ja to objavio zbog slave, želeći da toliko ljudi skine taj tekst. Međutim, kada sam to objavio ja nisam previše razmišljao o toj djeci. Previše me to proganjalo, previše sam osobno to teško proživljavao...(nejasno opisuje kako je završio na Radio Sinju, u radio emisiji u kojoj je pročitao taj tekst)...Kaže: „Pozdravljaju vas njegova dica.“ No taj Dino, ovaj koji je imao godinu dana, on je najmanje propatio. On nije doživio. Najstariji sin, on je tada imao nekih šest ili sedam godina, on je nešto znao, razumio, i on je najteže to proživio. Onda sam ja shvatio svu težinu toga. Dotada nisam uopće razmišljao o posljedicama. Nakon toga, dolaskom u Sinj iz Zagreba, čekao sam ih pred jutro i pisao sam nadopunu tog teksta. Napisao sam: „Teo, Dino, Tomo. Teško vam je jer izgubili ste oca. To je bol koju ćete nositi čitavi život. Kada još odrastete drugačije ćete gledati na život i na sve svoje traume...(nejasno izgovara)...Ali budite ponosni na svog oca jer je bio čovjek, mogao je svakog pogledati u lice, a to je ono najbitnije.“...(nejasno izgovara, teško mu je)...Zato čitajte tu priču s ponosom. Došao sam poslije kod njih, a oni pitaju: „Možemo li dobiti taj papir?“ Njima je to strašno puno značilo, a i meni je puno značilo što sam im to dao. Jako, jako puno. Bilo mi je u duši lakše...

Dobro, onda ste vjerojatno shvatili da vas ovakve stvari vjerojatno i oslobađaju, na neki način?

Da, da. Počeo sam još više pisati. Pisao sam o ljudima koji su poginuli. Onima koji su poginuli, neki su i poslije umirali, pa sam svakome posvetio po jedan tekst. Kada sam to napisao, kada smo to sastavili, onda je bilo pitanje: „Kako ćemo nasloviti knjigu?“ To što je naoko jednostavno, meni se činilo kao nemoguća misija. S tim da je meni bilo jako važno da ta knjiga što prije izađe, da ju imam u ruci...(smijeh)...Nekako u tom razdoblju počeo sam se baviti i fotografijama. Ne profesionalno, nego amaterski, naravno. Sjedio sam kod crkve Svetog Petra i gledao onaj zvonik, pitajući se: „Bože moj, koja je to trebala biti ljubav i upornost da se takvo nešto napravi?“ U to doba kad se gradila, kao što znamo, nije bilo dizalica. Eto, tako sam ja odlučio da ću slikati crkvu. Slikao sam sigurno 200, ako ne i 300 crkvi. Došao sam tu u Zagreb, u crkvu Svete obitelji. Nisam mogao ući unutra, fotografirao

sam samo izvana. Pozvonim ja svećeniku na župnu kuću, kaže da za dozvolu mora pitati biskupa. To sam još doživio u Križevcima u Bjelovar, kada sam morao pisati biskupu Huzjaku za odobrenje. To sam onda tako morao napraviti i u Zagrebu, a čovjek mi kaže: „Kada dođe, donijeti ću vam tu potvrdu kući. Volio bih vas posjetiti kod kuće“ Ja sam mu rekao: „Volio bih onda da pogledati ovaj dio tekstova koje sam napisao. Volio bih da mi date svoje mišljenje.“ Žao mi je što nisam tu poruku s What's up-a sačuvao, ali jako dobro znam što je napisao. Uglavnom, rekao je: „Samo pustite da srce govori i onda ćete sve reći.“ Nakon par dana napisao sam dubok tekst „Bitka za život“...(nejasno izgovara rečenice o nazivu sadašnje i knjige koju priprema)...Ona kratko govori o kraju 2. svjetskog rata i Križnom putu kojeg je hrvatski narod prolazio. To je priča o tri lika, odnosno njihovoj djeci u Domovinskom ratu, a knjiga završava zagrljajem ta tri prijatelja na Kninskoj tvrđavi. To je ljubav. Tako je i kod nas bilo. Mi smo išli iz srca, samo nas je srce nosilo. Domovina, sloboda to je kao priroda. Mi, ljudi sa sela znamo što je zemlja, nju trebaš okopavati, zalivati, čistiti ju od korova. Tako se stvarala i naša sloboda. Tako je u prirodi, postoje određeni ciklusi, recimo ciklus stvaranja plodova traje godinu dana, a ciklus stvaranja države daleko duže i potrebno je biti jako pažljiv. Ona je sad u dobi kao neka beba, mi joj još mijenjamo pelene...(smijemo se metafori)...

Književni i fotografski razvoj ste jako dobro i detaljno opisali. Zanima me, kada ste se počeli razvijati i u duhovnom smislu?

Eh, bilo je to...Pisao sam, svega je tu bilo. I pisao sam i plakao sam i proživljavao te uspomene. Teško je to bilo mojoj obitelji, isto kao i za mene, sve to što sam doživljavao kroz te Komisije, sudare s birokracijom, zapravo s ljudskim zidom, s aparatom sustava koji te čak ne vidi ni kao broj. To me je doslovno ubijalo! Znači, ja kad sam prijavio PTSP, mislio sam da nemam tu više što dodatno djelovati, razmišljati o tome, pogotovo što su tražili liječnički karton...Tražio sam, pokušao sam pronaći doktoricu koja me nagovarala da odem na psihijatriju, koja me molila: „Nemoj, nemoj ići iz vojske!“ Otišao sam svom zapovjedniku i rekao: „Siniša, molim te, pomози. Želim toj ženi pokloniti knjigu.“ Htio sam to napraviti jer stvarno je pokazala da je čovjek, htjela je da mi pomogne. I bome, našli smo ju, preko rukopisa u kartonu. Kad je ona pogledala dijagnozu, kaže: „Pa ti imaš brdo problema! To je vidljivo iz tvog kartona. Takvo što neće vidjeti samo onaj tko to ne želi vidjeti.“ Ona je meni točno rekla rečenicu koju sam ja njoj rekao kada sam išao kući...(nejasno izgovara dio rečenice)...No zbog Parkinsonove bolesti to nisu priznali, oni uopće nisu htjeli čuti da je to posljedica rata. Naravno, kako sam obolio dok sam radio u firmi, morao sam tražiti da se to

prizna kao profesionalna bolest. Ni to nije prošlo. Pa se tražilo da je to po nasljednoj bolesti, a nitko u mojoj obitelji, široj obitelji, ni po očevoj ni po majčinoj strani, nije bolovao od Parkinsonove bolesti. Znači, ako to nisu posljedice rata, onda sam valjda jedino po Duhu svetom mogao od toga oboljeti...(smijeh)... Ispada da je meni čak, zapravo u biti i je, Bog podario tu bolest. Kada sam dobio tu bolest, ja sam počeo korisno živjeti. Sve je postalo otvoreno, pale su sve moguće brane. Imao sam promociju knjige „Bitka za život“ u Velikoj Gorici, pa sam onda za dan ili dva išao, imao gostovanje u emisiji na 1. programu Hrvatskog radija...(nejasno izgovara dvije rečenice o tome što je govorio u emisiji)...Zapravo, to je bilo jedno od najljepših razdoblja Dnevne bolnice, ali to je bilo u tom krugu. No van toga kad izađeš, suočiš se opet s egzistencijalnim problemima. Ne možeš biti miran u takvoj situaciji. Tako da sam opet prolazio svakakve unutarnje promjene. Lutao sam, bježao sam u taj svoj neki unutarnji svijet, sve da mi bude lakše. Čitavo vrijeme sam lutao, tako i taj put, valjda jedno tri-četiri sata sam lutao i našao se opet unutar svoja četiri zida. Tada sam u sebi zavapio: „Majko, pomози! Ne mogu više!“...(teško mu je o tome pričati. Stanka)...Tjedan dana poslije toga ja i moja Iva idemo u Trilj. Ja sam otišao do Sinja. Zamolio sam predsjednicu Turističke zajednice Moniku Vrgoč ako može da osigura karte za sinjsku Alku, ne za mene nego za Ivu. Rekla je da može, biti će ako netko odustane, a uvijek odustane. Jedna moja prijateljica, ona je imala tešku tragediju, pretrpjela je ozljede glave, vrata i ja sam ju želio posjetiti. I sad, idem ja, pješačim, jer nemam više vozačku dozvolu, oduzeli su mi zbog bolesti kategoriju. Na glavnoj cesti ja vidim pješaka kako se kreće sa štakama. Kako sam tražio gdje živi moja prijateljica, našao sam joj kuću, ali rečeno mi je da je zaspala, da je sada ne mogu vidjeti. Vraćam se, a tada je bilo vruće, strahovito vruće. Krenuo sam u jedan kafić, da se osvježim, da popijem kavu, pa će vjerojatno netko dobrog srca naići, s kojim ću se odvesti do Trilja. Uto me zove i predsjednica Turističke zajednice, kaže da je osigurala karte, da ih dođem pokupiti. Kako, kad se nalazim negdje na pol puta i još je tako vruće, a ja sam pješak. Vidim ja da to neće moći ići i zovem svoga kuma: „Kume, dođi po mene. U škripcu sam s vremenom. Evo, ja ću početi pješačiti pa da smanjim taj razmak i vrijeme.“ I kada sam pošao, to je sad u drugom pravcu ceste, naravno, vidim ja opet onog čovjeka sa štakama. On hoda, ide dalje. Bilo mi je čudno, gdje će tako hendikepiran, po toj vrućini. Dođem ja do njega, pitam: „Tko si ti? Kud ćeš, što ćeš?“ Kaže on: „Idem na zavjetno hodočašće.“ Koliko se mogu sjetiti, on je pao negdje na građevini i teško ozlijedio kičmu. Mati i čača išli su s njime, a taj hod, to je išlo puževim korakom. Ja mu kažem: „Idem sad s kumom u Trilj. Ponijet ću ti jednu knjigu pa ju pročitaj poslije Međugorja.“...(nejasno izgovara rečenicu)...Međutim, kada sam ja vidio tog čovjeka, tu snagu volje koja ga je tjerala da kroči tako hendikepiran, sa štakama ka

Međugorju, ja sam rekao: „Čovječe, pa kad ti možeš takav, onda nema nikakve brane koja meni to može zabraniti.“...(nejasno izgovara rečenicu o noći koju je probdio nakon ovog iskustva)...Ja sam rekao svojoj majci: „Majko, meni je Gospa pokazala: 'Evo ti sinko krunica. Moli i hodočasti.'“ I otada sam ja u takvom stanju prohodao 900 kilometara. Bilo je, naravno, teških trenutaka. Kada sam išao za Vukovar, to je zapravo bio put za susret sa majkom Jean Michel Nicoliera, koju sam upoznao i s kojom sam imao neki intervju u njezinoj kući. Shvatio sam tada kolika je njezina bol zbog gubitka sina, koliki je to krater boli kojeg proživljava. Uopće ne znam što bih rekao, kako bih opisao takav život kada tražiš dijete koje je poginulo. Imaš dijete koje pogine, ali lakše je kada imaš tijelo, kada imaš grob da ga obiđeš. Ja sam tada napisao pjesmu: „Nestali u tami.“ Ta pjesma i taj susret s Lyliane bio je poseban, kada me je vidjela kakav sam, jadan nikakav. Ja sam joj napravio krunicu i mi smo se zagrlili kao majka i sin. To me je dodatno motiviralo da molim krunicu. Znači, molio sam krunicu od Zagreba do Vukovara za sve hrvatske branitelje koji su nestali u ratu. To je bilo nešto što je meni davalo dodatnu snagu. Jest, bilo je emocija, bilo je suza, bilo je i smijeha. Bilo je i teških trenutaka. U Slavonskom Brodu mi je bilo teško. Tamo sam bio na spomeniku poginuloj djeci u Domovinskom ratu, a tamo je i spomenik poginulim „Kunama“ iz Slavonskog Broda. Uglavnom, toliko me toga stiskalo pred sam dolazak u Vukovar, a ostalo je možda manje od kilometar hoda do cilja, da sam jedva hodao po milimetar. Rekao sam ovima što su me pratili: „Ljudi, pa nema smisla da pola dana trošite na ovo. Sjedite, odmorite, pođite.“ No vidio sam da ovo neće moći ići tako. Osvježio sam se, pa sam još više osjećao pomoć tih ratnika, koji su išli. Ili pak kad su me dočekale braniteljice u Ivankovu, to je nešto što se ne može opisati. Poseban je bio i dolazak u Bogdanovce...(nejasno opisuje susret s hendikepiranim braniteljom koji se ne može kretati)...Ja sam mu rekao: „Ma nema problema, ti me samo dočekaj.“ Kada sam došao napokon na vukovarsko groblje, taj dolazak je bio ne samo stresan...(ne nalazi riječi za opisati osjećaje dolaska na cilj)...To je bio show! To su tekle suze, to je bilo nešto veličanstveno. Kada sam došao druge godine, onda sam shvatio koliko sam im pomogao, koliko sam im dao snage, koliko su cijenili tu moju žrtvu, tek tada sam to shvatio po njihovim reakcijama. Ovo je trenutak kada sam došao na vukovarsko groblje...(pokazuje poledinu knjige na kojoj je fotografija kako se poklonio žrtvama agresije na Vukovar)...Prije toga, prije polaska iz Zagreba, ja sam majci Lyliane pokazao par pjesama koje sam posvetio. Sreo sam i doktora Stjepana Lapendu, koji je dobio visoko francusko priznanje...(nejasno izgovara kako je Lapenda interpretirao pjesmu)...To je pjesma „Osmijeh na licu tvom“ To je foto-knjiga, tiskao sam ju u svega 25 primjeraka. Krenuo sam na hod ka Vukovaru iz crkve Svete mati slobode, a ja sam na kraju ostao bez te knjige. Ne znam kako,

ali ostao sam bez svog primjerka knjige...(smijeh)...Ništa, napravio sam onda jednu knjigu za sebe. Upoznao sam i Damira Plavšića, kojeg sam zamolio da napiše par riječi za predgovor knjizi. On kaže: „Ma znaš šta, te predgovore pišu pisci.“ Ja mu kažem: „Ma Damire, meni trebaju riječi koji je tu bio, koji je branio Vukovar. Meni treba nešto iskreno, ne trebam ja hvalospjeve.“ I ajde, napisao je predgovor...(pričamo o novim izdanjima knjige, koja će, uz potporu Ministarstva branitelja, biti prevedena na francuski jezik)...To će biti knjiga koja će obuhvatiti izbor od nekih 30 pjesama, a nositi će naziv: „To je moj izbor, i u dobru i u zlu.“...(pročitao sam naglas tekst pjesme „Ponizan budi“ kako bi kazivač odmorio)...

Koliko vam duhovnost pomaže?

Pa, da nije bilo duhovnosti, vjerojatno ne bi ni mene bilo. Pomaže mi, itekako! Otkako sam sreo onog hodočasnika, otada počinje moja stalna molitva. Kada sam ga upoznao, kao što sam rekao, prošlo je već nekih godinu dana od onog nesretnog udesa moje prijateljice. Ja sam ju pokušao kontaktirati, ali to nije bilo moguće jer ona je bila u vrlo teškom stanju. Nije uopće mogla razgovarati, komunikacija je išla putem poruka na mobitelu. Zapravo, to i nisu bile rečenice, to su bili samo kratki odgovori „Da“ ili „Ne“, sve tako nešto. Onda je jednom došla poruka: „Molim Boga za blaženu smrt.“ Ja joj napišem: „Ne boj se! Nisi sama. Ja sam s tobom, Bog je s nama. Ja ću za tebe moliti krunicu.“ Ja sam za nju svaki dan molio krunicu. I pomoglo je! To sam i rekao svojoj materi kada sam se pripremao za Vukovar, kada je pitala: „A di ćeš ti sinko? Pa nije to lako.“ Rekao sam joj: „Majko, meni je Gospa dala krunicu i rekla je: 'Evo ti je, moli se' I to je to! Nemam tu šta pričati.“ Malo, mic po mic, molitvu po molitvu, a na početku je bilo teško jer nije lako koncentrirano se moliti. No to ide pomalo; siješ, siješ, sadiš i iz ničega sazrije...Evo, meni se dogodilo prošle godine, imao sam svoju prvu duhovnu obnovu, a prije toga sam upoznao Darija Kordića kojeg sam zamolio da mi bude predstavljatelj knjige, tako da smo se malo zbližili. Ostao sam na piću kod njega i njegovog prijatelja đakona. Đakon mi je rekao: „Ja ću se nadalje moliti za tebe, ali i ti se moli. Vidjet ćeš da će se sve pokrenuti.“ Od tog trenutka se uistinu sve pokrenulo! Došlo je do rješavanja mog stambenog problema kroz nekih tjedan do dva dana. Uskoro će biti primopredaja stana...Taj ciklus molitveni, molitava upućenih Gospi međugorskoj, to je trajalo godinu dana. Gospa mi je podarila obitelj, ljude koji su rekli da će mi pomoći za useljenje. Evo, sada su mi pomogli za prvu ruku, pomogli su da izdam četiri knjige, po 200 komada. Ja te knjige neću moći sve prodati, ali ipak će i od toga biti neki novac. Sve ima neki svoj smisao i ništa nije slučajno.

Koliko često idete na te duhovne obnove?

Pa eto, išao sam na tu u 10. mjesecu. Sad je bila ova duhovna obnova za branitelje, koja je bila puno jača, puno bogatija, duhovno puno kvalitetnija. Barem sam ju ja tako doživio. Puno sam plakao, a taj plač, on je u biti ljekovit. Vjera, to je doslovno nešto što me spasilo. To je moj spas. Molitva me spasila...(nejasno izgovara rečenicu)...Prije nekog vremena doživio sam napad jedne osobe romskog podrijetla u tramvaju. To je isto bio jedan od okidača, jedan od trenutaka kada mi se prelila čaša pa sam dospio do bolnice u Vrapču.

Pukli ste?

Da. To je bila zadnja kap koja je prelila čašu. Tada sam napisao pjesmu „Duša moja“. A van Vrapča, u to isto vrijeme, glumac Dragan Despot je bio na misi u Svetoj mati Slobode, koji je čitao moju pjesmu „Nestali u tami“. Ja do dan danas nisam čuo kako ju interpretira pošto to nitko nije snimio...(smijeh)...Znači, napisao sam devet knjiga. Pet sam objavio, još četiri imam za objaviti. Nakon toga pisati ću svoja svjedočanstva o vjeri, knjigu koja će se zvati „Put posut trnjem, sa ponekom ružom“. To će biti moja deseta knjiga.

Dolazimo do kraja intervjuja. Nikako ne bih htio preskočiti vašu ljubav prema vrtu.

Bilo je i po godinu dana kada ja nisam mogao pričati. Ljudi znaju šta mi je, kako mi je, ne diraju me. Onda ja sjednem u vrt i to me baš smiruje. To je moja oaza, to me je spašavalo. Baš tamo sam napisao pjesmu „Nestali u tami“. Hodao sam tako jednom po Maksimiru, nosio sam foto-aparat i gledao to predivno jesenje vrijeme. Lišće koje pada po zemlji, simbolika lišća koje zatrpava i plodi zemlju, Tu sam dobio ideju, došao sam u vrt i napisao sam tu pjesmu.

A kako ste došli na ideju obrađivati vrt? Koga ste pitali za zemlju?

Nisam uopće znao da postoje takozvani „gradski vrtovi“. Međutim, kako živim tu u Dubravi, tu stalno nalazim motive za fotografiranje. Jednom sam iza Lovrakove ulice, krenuo sam tamo nekih 100 metara i naišao na puno tih divljih vrtova, zapravo obrađenih površina od tih „gradskih vrtova“. Kada sam to vidio, izgledalo mi je kao kakva oaza. To je priroda, to je divota, to je melem za dušu. Pokušavao sam naći jedan takav vrt, no međutim nije išlo. Čekao sam ženu koja obrađuje jednu od tih parcela, koja mi je objašnjavala kako stvari idu, koliko i što smije raditi. Pokraj nas stoje dvije žene, koje sam znao iz Krasnoga...(nejasno izgovara rečenicu)...Jedna druga žena kaže: „Ne možete vi tu raditi.“...(nejasno objašnjava kako mu je žena pomalo grubo objasnila zašto ne može obrađivati vrt)...Ja kažem: „Dobro, bolje onda da

i nisam počeo raditi.“ Ne znam preko koga, ali saznao sam da dolje u Novom Zagrebu ima Odjel za šumarstvo. Tamo sam predao molbu i onda sam tu u Maksimiru dobio parcelu. Ja sam čitave dane, svoje djetinjstvo provodio na zemlji. Meni je zemlja sve...Ja zapravo nisam imao nekog uspjeha u uzgajanju. Ne mogu puno kopati, ne mogu to ni lijepo, kako treba zasijati. No meni su ljudi koji okolo imaju vrtove davali plodove. Ja sam kući nosio puno toga...(smijeh)...

Koliko ga već dugo obrađujete?

Pa nekih šest ili sedam godina. Ubereš onu pomidoru, krastavac, papriku, raštiku, to je naš autohtoni proizvod iz Dalmatinske zagore. Neki krivo kažu da su dobili raštiku od Hercegovaca. Ja im kažem: „Ma nije to njihovo! To su oni, kada su nam došli prodavati duhan, to su nam ukrali sjeme.“...(smijeh)...Tako da nešto plodova ima, a nešto i nema. Svejedno jer ja mogu ući u bilo koji vrt i ubrati bez problema.

Koliko često odlazite tamo?

Svaki dan, kada nemam obaveze. Kada je bila Korona, to mi je bio posao. Svaki dan sam tamo odlazio pješke, to je nekih tri i po kilometra. Pješačenje, to je za prsa i moju bolest dušu dalo! Ja sada ovo što pričam, to je dosta dobro. No dosta mi je u tome pomogla ova duhovna obnova na kojoj sam bio. Mogu reći da je ta duhovna obnova baš ljekovita za dušu...(odlučno potvrđuje)...

Završiti ćemo onda intervju s tom vašom ljubavi prema fotografiji.

Da, to sam počeo davno, kada sam došao iz 33. brigade natrag u Trilj, kada sam otišao u šumu. Imao sam sovjetski „Zenit“ fotoaparatus, to je onaj film kojeg moraš kupiti pa ga ispucati i od toga dobiješ možda dvije fotografije koje valjaju. Nisu one neka umjetnička kvaliteta, ali ajde nešto se vidi. Taj aparat, njega sam valjda nosio da netko bude sa mnom. Tako sam počeo fotografirati. Poslije, kada sam došao tu u Zagreb, to sam sve više radio jer bio sam nezaposlen i imao hrpu vremena...Počeo sam u jednoj grupi izlagati svoje slike pa sam vidio da to nešto i vrijedi. No taj fotoaparatus i potraga za motivima, to je meni kao odlazak u neki drugi svijet. Jednostavno zaboraviš na sve brige i probleme. To je meni bila jedna dobra terapija.

A što su vaši motivi, što fotografirate osim crkvenih objekata i prirode?

Prirodu, kulturne i važne povijesne objekte. Ljude bih volio fotografirati, ali neki to čudno doživljavaju pa sam zbog toga odustao od toga. Srećom, Hrvatska ima prirodnih bogatstava i prirodnih ljepota, gdje god da kreneš. To je čudo jedno koliko je hrvatska država lijepa...Moj rad pratila je jedna novinarka, koja je sad u mirovini, Marija Dujmić. Ona je na HRT-u obrađivala splitsko područje, onu „Panoramu“. Ona je čitala moje tekstove, čitala je o mojim traumama, o mojim problemima. Ona je poslala mail redakciji emisije „Dobro jutro Hrvatska“, u kojem je objasnila da sam branitelj, invalid s posebnom pričom. Uskoro me kontaktirala novinarka emisije, pitala je mogu li napraviti intervju. Marija je mislila da će nakon tog intervjuja sve biti drugačije, da će to odjeknuti, ali od toga nije bilo ništa...(smijeh)...Taj prilog bio je emitiran u 6 i 40 ujutro. Pita me susjed: „Pa kako je prilog bio emitiran tako rano?!“ „E, pa to je valjda jer sam ničiji. No ima tu i olakotna okolnost. Jest da sam ničiji, ali sam zato barem svoj.“...(smijeh)...Žena je vidjela da se ništa ne događa, da pomoć ne dolazi i nakon godinu dana ona je zamolila svoju šeficu mogu li napraviti još jedan TV prilog. I onda su taj prilog napravili u sklopu Dana sjećanja za Vukovar i Škabrnju. Tada sam dobio „TOP“ termin. I opet nije bilo ništa. I onda se javila još jedna gospođa...(nejasno izgovara ime)...koja je pisala predsjedniku države, ministru. Kada je vidjela da ništa ne ide, ha, ajmo onda napraviti izložbu fotografija. Napravili smo izložbu mojih fotografija u prostoru Udruge Specijalne policije, tamo kod Džamije. To je bio prekrasan ambijent, ljudi su bili oduševljeni. Napravio sam dosad nekih pet-šest izložaba...

A s čim fotografirate? Imate neki profesionalni aparat?

Evo ga, i sad je sa mnom...(vadi iz ruksaka foto-aparat)...Ovo je profesionalni aparat, koštao je 22.000 kuna. Prije toga sam imao jednog, platio sam ga na rate i onda izgubio. Bio sam na vrtu, nosio sam sestri raštiku, ona živi na Sigečici. Nisam ju našao, raštiku sam ostavio, a foto-aparat sam nosio oko vrata. Dođem kući oko ponoći. Sjednem, upalim svjetlo i čitam pjesmu. Ja kad napišem pjesmu, čitam ju pa ju slušam na sluh, slušam gdje mi zapinje i onda popravljam. Tako sam čitao i zaspem. Probudio sam se negdje oko podne, tražim, ali ne vidim foto-aparat. Žena se uznemirila: „Šta ćeš bez njega, ako se ne nađe?!“ Poslijepodne sam napravio jedan oglas i polijepio po zgradama, jer pretpostavio sam da sam ga ostavio negdje tu, a ovdje ima pet-šest velikih zgrada. Polijepio sam to po haustorima zgrada. No mene nebrojeno puno ljudi poznaje, kako objavljujem preko Facebooka pjesme i fotografije pa se onda ta obavijest dijelila, kao gljive poslije kiše. Ujutro se ja probudim i vidim na mobitelu poruku, od jedne moje susjede, koja je isto braniteljica. Foto-aparat je našao čovjek koji je radio zaštitar, ostavio sam ga očito nekih 10 do 20 metara tu u kvartu, na klupi. On je vidio

nešto na klupi, vidio je foto-aparat i odnio ga je kući. On nije znao što se događa na društvenim mrežama, nije vidio to. Kada je vidio, poslao je poruku ovoj susjedi, a ona je javila meni. Evo, tako sam ja našao. Ovaj moj prijatelj Mili, on je bio Prvi hrvatski redarstvenik, njemu je žena iz Švedske rekla da će riješiti za mene foto-aparat, ako se ne nađe. Javilo se jako puno ljudi koji su nudili da će dati svoj foto-aparat...(smijeh)...

Mislim da bi trebalo završiti intervju s onim što je najvažnije, a to je vaša obitelj. Kako oni žive sa svim i uz sve vaše probleme?

Teško. Nije lako to...(jako mu je teško pričati o obitelji)...Kad bi bilo teško, ja bih vani lutao. Zove me prijatelj, pita gdje sam. Kažem: „Evo, izašao sam malo iz kuće.“ „Pa gdje ćeš?“ „Nigdje.“ Problemi ljudi koji su bili u ratu, to se jako, jako reflektira na porodicu. Meni je žena is Socijalne službe, tu iz Dubrave, kada sam joj pričao o svojim problemima, rekla: „Sve vas ja razumijem. Znam da nije nimalo lako. No pokušajte da tu vašu stranu dijete što manje vidi.“ Idem ja kući, a u meni se rodi pjesma o mojoj maloj kćeri „Sunce koje za nas sja“. Dođem ja kući i kažem: „Iva, tata će sad napisati pjesmu o tebi, ali ti budi u svojoj sobi, nemoj dolaziti dok ne završim, da ne izgubim misao.“ Ja ju završim, zovem ju: „Ive, dođi da ti tata pročita.“ Ona je tada imala četiri – četiri i po godine. Posjednem ja nju na koljeno i čitam joj, a ona mene pita kad sam završio: „Tata, a mogu li se ja sad ići igrati?“...(smijeh)... No, kasnije, kada je krenula u školu, jednom je došla i kaže: „Tata, zamisli, vidjela sam da tvoju knjigu čita jedan nastavnik!“ Znala je ona da ja pišem, ali kada je vidjela da nastavnik čita moju knjigu, e onda je to njoj kao djetetu bilo važno...(smijeh)...Sad se evo napokon i taj ciklus oko rješavanja stambenog pitanja završava. Došao je ministar graditeljstva i obnove, a ja sam došao do njega i pitao: „Gospodine, ja bih vas zamolio jednu stvar, ako je moguće. Molio bih da prilikom primopredaje bude moja Iva i da ključevi njoj budu uručeni.“...(ne može suzdržati suze)...Kaže on: „Nema problema.“ Ona je bila moj motor...Neki ljudi prigovaraju što sam toliko u javnosti, u medijima, postavljaju pitanja, nije im jasno zašto. Kažem im: „Sve to radio sam s namjerom da ljudi vide moju muku, a cijelo vrijeme u nadi da ću naići na neko meko srce koje će mi pomoći. Za Ivu!“ Ona je taj motor koji me gura, moja snaga. Ne zove se bezveze pjesma „Sunce koje za mene sja“.

Pa dobro vas je taj motor pogurao. Doveo vas je, može se reći, čak i do nekih ciljeva

Da. Prošle godine i ove godine napravio sam veliku žrtvu za sve branitelje koji su ostali bez mirovine, što je velika hrvatska tragedija, i išao sam bos na brdo Križevac. Sad sam išao bos na Brdo ukazanja. Zaboravio sam cipele pa sam se vraćao...(nejasno izgovara)...Druge

godine sam išao iz Trilja u Međugorje pješke. Tamo sam išao na dan 5. 8., na Dan pobjede. To je dan kada je nas Gospa spasila tri puta. Išao sam da se zahvalim Majci.

S obzirom da ste sebe ostvarili, uz sve te borbe koje vodite, koji je vaš pogled prema dalje, pogled ka budućnosti. S čime ćete se baviti?

Dat će mi dragi Bog neku ideju. Rekao sam ranije, imam tri napisane knjige za objaviti. Znači, treba ih objaviti i napraviti promociju. Ja se uzdam u Boga i vjerujem da će se tiskati i ta knjiga o Jean Michelu i o vukovarskim mučenicima, na francuskom i hrvatskom jeziku. To bi trebalo biti u 11. mjesecu, simbolično, na dan kada obilježavamo žrtvu obrane Vukovara. Poslije toga cilj je objaviti knjigu „Dolina smrti“. Poslije toga imam namjeru pisati o duhovnom dijelu svog života, to sam već započeo, o svojem svjedočanstvu, o trenutku kada ti Bog kaže: „Ne boj se, nisi sam.“ To je knjiga kojoj sam već osmislio naziv: „Put posut trnjem, sa ponekom ružom“. Zanimljivo, nakon što sam obolio, kada sam došao na liječenje u bolnicu, onda me pitala moja psihijatričarica: „Kako se nosiš sa bolešću?“ Ja joj kažem: „Dobro. Jedino me strah da neću moći ostvariti sve ono što imam u glavi, što želim ostvariti.“ Jer to kada je krenulo, to se sve rodilo u meni. Ima toga dosta još za napisati jer nije lako pisati, ali ipak se to sve ostvaruje kako sam želio. Bogu hvala, pomagali su mi razni ljudi. Ta pomoć, to je nešto što spašava u teškim trenucima, kada nemaš. Ja sam rekao da se meni Bog javlja po svakom čovjeku koji mi je pomogao. To je, po meni, Božja objava. Bog mi time poručuje: „Ne boj se, nisi sam.“

Dakle, nemate konkretnu viziju budućnosti, nego ovisite o Božjoj volji, planu?

Da. Dogodi se...Jest, imam želju napraviti monografiju toga hoda od 1.000 kilometara. Tu ima svega, puno fotografija, ali i dogodovština, koje nisu bile baš jednostavne. To imam želju da ostvarim...

Ja bih s ovime završio, s tim vašim pogledom u budućnost. Evo, pričali smo više od dva sata, a Upitnik od projekta ću vam poslati mailom. Sada bih da završimo, pa da odemo još malo gore u HVIDR-u popričati, uz kavu.

Može.

Pisani intervju

Razdoblje: 4. – 10. travnja 2025.

Kako ste doživljavali Jugoslaviju, posebno u zadnjem razdoblju njezinog postojanja?

Jugoslaviju sam doživljavao kao tuđu državu u kojoj smo mi Hrvati bili zarobljeni. Sam kraj osamdesetih je bilo razdoblje raspada mrtve države. Bilo je to veoma intenzivno razdoblje, emocije su radile svoje. Sanjali smo budni. Na usnama je titrao osmijeh, a srce je kucalo sto na sat. Bili smo emocije koje su mijenjale svjet.

Zbog čega je po Vama izbio rat u Hrvatskoj i je li se on mogao izbjeći?

Rat se nije mogao izbjeći pošto je Srbija imala sve konce u svojim rukama i željela je da tako i ostane. Imali su prevlast u vojsci, diplomaciji i državnom vrhu tako da su se osjećali kao gazde.

Koliko ste imali godina i čime ste se bavili kad ste se uključili u obranu Hrvatske?

Imao sam 25 godina i radio sam u pomorskograđevinskoj firmi. Bio sam autoelektričar.

Što vas je motiviralo da tako postupite?

Motivacija je bila što nismo bili slobodni, nismo imali slobodu izražavanja. U JNA sam imao dosta situacija gdje sam bio ispitivan i nadziran pošto mi je stric ilegalno otišao iz Jugoslavije. Bio sam pozivan na razgovor kod oficira „Službe bezbjednosti“, oduzeli su mi Gospine moći. Na pitanje: „Znaš li bre srpski?“ odgovorio sam da ne znam, nego hrvatski.

Tada mi je opsovana ustaška majka.

Kako su obitelj i bližnji reagirali na Vašu odluku o odlasku u vojsku/rat?

Mogao bi se reći: normalno, pošto su bili svjesni situacije i mog stava i razmišljanja. U samom početku sam se prijavio kada su putem Radio Sinja pozvali dragovoljce. Mali broj je tada dignut tijekom noći pošto je došlo malo pješačkog naoružanja, a veći broj artiljerijskog naoružanja.

Opišite kronološki svoj ratni put: vrijeme i postrojbe u kojima ste ratovali.

U obrani Domovine sudjelovao sam kao pripadnik 126. brigade, u sastavu 3. pješačke bojne na sinjskom i dubrovačkom ratištu, u razdoblju od 29. 06. 1993. do 05. 04. 1994. i inženjerijskog voda 126 brigade u razdoblju od 23. 12. 1994 do 31. 12. 1995, sudjelujući u akcijama „Skok 1“ i „Skok 2“, „Ljeto 95“, „Oluja“, „Maestral“ i „Južni potez“. Poslije sam bio u pričuvnom sastavu 40. Inženjerijske Bojne od listopada 1996. do 12. svibnja 1997. kada

prelazim u 33. Inženjerijsku Brigadu, gdje radim s ročnom vojskom, kada u teškom psihičkom stanju, 30. lipnja 1999. napustam rad u 33. brigadi.

Kako ste se osjećali tijekom prvih iskustava i opasnosti na bojišnici? Jeste li osjećali strah?

Prvi tereni su bili puni stresa, osjećao sam se kao glineni golub. Strah je vladao mojim bićem pošto nisam imao nikakva ratna znanja iz JNA. Bio sam po vesu „radio relejac“. Dolaskom u pješadiju nisam prolazio nikakvu obuku. Ipak nakon nekoliko terena ratna psihoza postaje nešto normalno.

Jeste li bili ranjeni tijekom rata ili izloženi velikim opasnostima? Ako jeste, opišite okolnosti i što ste osjećali.

Nisam bio ranjavan. Opasnosti je bilo u više navrata. Bili smo na Svilaji gdje smo preuzeli položaj Veli vrh od Vrličana. Na Veli vrh je bio izvršen napad četnika 8. lipnja 1993. godine. Bila je žestoka bitka od ranog jutra da bi u poslijepodnevnim satima uspjeli obraniti položaj. Preuzeli smo položaj početkom kolovoza 1993. Jedino na tom položaju se držala straža na četiri stražarska mjesta baš zbog izvršenog napada. Dolaskom na položaj prvi sam pošao na istureno stražarsko mjesto, zajedno s jednim pripadnikom vrličke satnije. Bilo je sve donekle u redu. Stariji čovjek je donosio kuhanu hranu u manjerkama. Svi su već ručali kada smo se vratili sa straže. Ručali smo i nas dvojica. U svemu tome dogodile su se nepredviđene situacije. Ponijeli smo dva sanduka streljiva za automatske puške. Kad je otvoren prvi sanduk ustanovili smo da je streljivo za mitraljez novije proizvodnje čiji je kalibar bio također 7.62 s tim da je na metalnoj konzervi pisao još jedan dodatni broj. Tako smo bili na položaju oskudni sa streljivom. U noći nam se dogodila još jedna nepredviđena situacija. Svi smo se zatrovali s vodom s tim da su se kod nas dvojice simptomi pojavili nešto kasnije. U noći se budim s jakim bolovima u stomaku. Kroz polusan sam čuo razgovor. Nisam u tim trenucima razmišljao tko razgovara već sam se grčio od bolova u stomaku. U jednom trenutku bolovi su bili toliko jaki da sam se razbudio i iskočio iz kreveta. Prolazimo pokraj razvodnika straže i ne imajući mogućnost udaljiti se previše, proljev radi svoje. Dok sam se zaustavio i spustio gaće razvodnik se okreće prema meni. Čujem zvuk zatvarača i doslovno ostajem kao kip. Ništa mi nije jasno, čudan osjećaj kada se nađeš na nišanu gdje su sekunde vječnost. U tim trenucima začuje se kašalj sa suprotne strane. Sad već čujemo i razgovor dvojice koji su prije izletili. Sad svi polagano dolazimo sebi...Na Velom vrhu sam imao teško zatrovanje kao i većina i i u bazi u naćuki. Cijelo vrijeme smo se borili s crijevnom nevoljom, takorekuć bez streljiva. Došao sam kući 5-7 kg mršaviji. Bilo je još nekoliko opasnosti koje sam opisao u knjizi „Bitka za život“ i „Srce od kartona“...Zanimljivo je kako ljudi imaju viđenje rata i opasnosti kojim su vojnici izloženi. U pješadiji je bilo relativno

mirno, dok je vrijeme mog boravka u inženjerijskoj satniji bilo vrijeme akcija. To su dva različita svijeta. Kada je mirno ni malo nije ugodno. Kada su krenule operacije tada više nije bilo vremena da razmišljaš o bilo čemu do zadatku kojeg moraš ispuniti.

Taj svoj boravak na ratištu mogu podijeliti na tri djela.

Pješadija interesni na Vrdovalo (dinarska visoravan povrh Sinja), Svilaju i dubrovačko zaleđe. Zatim slijedi drugi dio ratnog puta kojeg obilježava borba u ekstremno teškim uvjetima na Dinari. To je bilo i psihički i fizički zahtjevno. Tu smo izgubili dvojicu vojnika. Treći dio ratnog puta bile su akcije; od „Ljeta 95“ do „Južnog poteza“ i „Maestrala“.

Kako ste se suočavali s pogibijama suboraca? Jesu li teška ranjavanja i pogibije suboraca utjecali na vaš pristup ratovanju i obnašanju vojnih dužnosti?

Pogibija suboraca Marka Žižić – Guše u pješadiji, Zdenka Pavle i Nediljka Milina na Dinari i svog bivšeg zapovjednika u pješadiji koji je poginuo na Drvaru, svaka za sebe jedna je teška rana koju i danas nosim.

<https://www.vecernji.hr/vijesti/bili-smo-na-prvoj-crti-osjecali-smo-se-kao-glineni-golubovi-na-streljani-1296852>

Jeste li osobno doživjeli kakvu tešku traumu u ratu?

Najveću traumu doživio sam na Dinari kada sam čuo svog zapovjednika kada je kazao kako su dan prije išli u izviđanje terena kuda će probiti put i kako su sakupili potezne konopčice od mina. Doslovno je pred nama priznao da je znao da postoji minsko polje. Poslao je ljude u smrt. Taj podatak obitelji poginulih ne znaju. Meni je i danas taj podatak težak i bolan.

<https://jozocarapice.blogspot.com/2021/02/oluja.html>

<https://www.braniteljski-portal.hr/i-vrijeme-je-stalodan-za-nekog-poseban-za-nekog-obican-ali-ne-i-za-nas-inzenjerijski-vod-126-brigade/>

Koje Vam je iskustvo ili događaj donio posebnu sreću, zadovoljstvo tijekom rata?

Posebnu sreću mi je donijela vijest da kreće akcija, bila je to Ljeto 95. Susreli smo zapovjednika Tunu pri odlasku na prvu liniju popraviti kvar na utovarivaču. Vraćamo sve strojevi i svo ljudstvo u bazu u Vještici goru i pripremamo se za zauzimanje položaja na drugom dijelu Dinare. Moramo biti u 4 sata u jutro na početnoj poziciji. Kada smo pristigli svi u bazu bili smo svi uzbuđeni. Adrenalin je prštio. To je bilo nevjerovatno. Pošto smo imali samo jedno vozilo terenac, na mene je pala odluka da se spustim s Uazom u Sinj, kako bi ujutro mogla naša druga smjena krenuti na Dinaru i biti u pripravnosti. „Pošto nemaš s čime

doći do nas, ostani u Sinju“, reče meni zapovjednik Tuna. Ja ga gledam i ne vjerujem da čujem to što govori. „Ma jesi li ti normalan!? Sad kad se kreće naprid da ja ostanem u Sinju?! Ja ću, ako bude trebalo, doći pješke do vas.“ Ponoć je prošla kada sam krenuo vrletima Dinare. Ujutro sam se ukrcao s drugom smjenom i kada su stigli u Vještici goru mene su prebacili do naše baze.

Kakav je bio status branitelja/vojnika tada u društvu, „na ulici“, kako su se ljudi odnosili prema vama, doživljavali Vas? Da li se taj odnos mijenjao u razdoblju 1991. do 1995.?

Na ulici smo bili poštovani za vrijeme rata.

Što su za Vas značile oslobodilačke operacije hrvatskih snaga?

Značile su slobodu, kraj rata je značio povratak u normalno stanje koje smo nestrpljivo čekali. Mada, nije to bilo onako kako smo očekivali.

Nakon odmaka od gotovo 30 godina, što je, po Vašem mišljenju najviše pridonijelo hrvatskoj pobjedi u Domovinskom ratu?

Pobjeda u ratu je ponajprije donijela velika ljubav prema domovini i slobodi hrvatskog naroda. Braneći se u početku rata nije bilo dvoje ti ili više solucija . Samo jedna solucija je bila Sloboda.

Možete li istaknuti koje osobe, vojne ili političke smatrate najzaslužnijima za uspjeh?

Ante Gotovina.

Kako gledate na ulogu Crkve u Domovinskom ratu? Koliko je vama vjera značila u ratu?

Vjera je vrlo bitna, mogli bi kazati i presudna u počecima.

Jeste li tijekom rata razmišljali o nastavku vojne karijere ili o povratku u civilni život kada rat završi?

Nisam razmišljao o vojnoj karijeri već povratak u civilni život, ali nije baš išlo kako treba.

Kada i zašto ste okončali vojnu karijeru?

Moja vojna služba je okončana na jedan težak i stresan način. Iz rata sam dosta stresnih situacija ponio sa sobom u civilstvo, što je bila otegotna okolnost.

Što ste osjećali zbog (prijevremenog) okončanja vojne službe?

Osjećao sam jednu strašnu ogorčenost zbog mnogih postupaka koji su samo povećavali moj stres. Poslijeratno vrijeme bilo je obilježeno s dosta stihije, gdje su prava branitelja, tako i moja bila gažena.

Kako je tekla prilagodba na civilni život nakon razvojačenja?

Prilagodba je bila teška, kao da sam došao u neki drugi svijet.

Kako ste se obitelji privikavali na civilni život? Da li je bilo problema?

Sve mi je bilo čudno. Obitelji nije imala spoznaju kroz što sam prošao.

Kako su iskustva iz vojne službe utjecala na Vaše navike u civilnom životu? Jeste li do danas zadržali te ili koju od tih navika?

Navike iz vojne službe nisam mogao spojiti s civilnim životom. Tu su nastajala nerazumjevanja i kratki spojevi.

Što ste radili, čime ste se bavili nakon razvojačenja? Opišite Vaše radne aktivnosti od razvojačenja do danas.

Radio sam u brodogradilištu u Splitu 9 godina, 3 mjeseca sam radio u Rotterdamu u brodogradilištu, 3 mjeseca u brodogradilištu Lamjana na otoku Ugljanu. Radio sam na poslovima brodo montera. Potom, u Zagrebu sam radio u firmi „Kolnoa vrata“ na poslovima vozača, rukovatelja viličara, skladištara od 9. 1. 2012. do 12. 12. 2014. kada mi je dijagnosticirana Parkinsonova bolest.

Jeste li nastavili održavati prijateljstva, kontakte sa suborcima nakon završetka službe? U kojoj mjeri i na koji način?

Povremeno

Kakav je danas Vaš odnos, kakvi su Vaši osjećaji prema razdoblju Domovinskog rata?

Izuzetno sam ponosan što sam sudjelovao u obrani Domovine. To je osjećaj kojeg ne može nitko kupiti.

Možete li usporediti odnos javnosti, društva ili pojedinaca prema braniteljima u vrijeme rata i danas?

Nažalost, mnogi su počeli branitelje gledati kao na povlaštenu skupinu i kao nekog tko zloupotrebljava hrvatsko društvo. Branitelji su stigmatizirani od velikog djela civilnog društva.

Je li danas Hrvatska onakva država kakvom ste ju zamišljali tijekom rata?

Nismo zamišljali ovakvu državu u kojoj smo napadani i prozivani. Ipak, kada prođe jedno razdoblje spoznati će mnogi što znači imati svoju državu. Generacije će se radati u svojoj Hrvatskoj domovini i spoznati će što znači biti svoj na svome.

Što biste eventualno promijenili, što bi moglo biti bolje?

Bilo bi bolje da smo imali jednu udrugu branitelja koja bi kao takva bila jaka i uvažavali bi je.

Da je danas 1991., biste li sve ponovili ili biste možda nešto promijenili u svojoj odluci?

Sve bih ponovio, ne bi razmišljao ni trenutka kada je u pitanju obrana obitelji i doma.

Postoji li nešto što biste željeli dodati o procesu poslijeratne tranzicije Vas kao ratnog veterana, a nismo obradili u ovom intervjuu? Postoji li još nešto o čemu bismo trebali razgovarati, a nismo pokrili ovim razgovorom?

Poslije rata je napravljena golema šteta time što su mnogi branitelji umirovljeni i tako ostavljeni u jednom vakumu gdje su bili prepušteni nebrizi društva. Zsigurno bi bilo bolje da smo imali mogućnost osnivanja OPG-ova jer bi tako imali mogućnost rada i boravka u prirodi. Cjelokupan rad bi morao imati potporu Ministarstva branitelja, kako bi izbjegli birokratske prepreke. To bi zasigurno bilo na dobrobit društva i branitelja. Konkretno, bilo bi odlična stvar kada bi imali potporu u zapisivanju ratnih događaja. Mnogi branitelji su pisali knjige, ali kada uđete u knjižnice nigdje nećete naći policu s književnim djelima iz Domovinskog rata.

Što mislite o ovako strukturiranom intervjuu i postavljenim pitanjima kojima nije bio fokus na samom ratu nego na tranziciji vas kao veterana u civila?

Zsigurno da će se iz ovog izvući mnogi podatci i uvidjeti mnoge dobre i loše strane tranzicije.